

EXPRESIVITATEA NUMELOR DE PERSOANE RUSEȘTI CU SUFIXUL *-uška*

Maria ANDREI

(Universitatea de Vest din Timișoara)

Numele este un semn lingvistic complex al cărui sens este determinat de o mulțime de factori de ordin istoric și cultural, fiind o adevărată oglindă a specificului național.

În limba rusă, ca de altfel și în alte limbi, în paralel cu „numele plin“ „polnoe imja“ — *Ivan* — există „nume hipocoristice“ „sokraščjonye imena“ — *Vania* — și „nume cu sufixe cu valoare subiectivă“ sau „nume apreciative“ „imena s suffixami subiektivnoi ocenki“ „ocenočnye imena“ — *Vaniuša*. În cartea noastră *Antroponimia și conotația lingvistică*, pentru ultimul tip de nume, am folosit și termenul „nume afectiv-apreciative“².

Indiferent de forma numelui — plină, hipocoristică sau afectiv-apreciativă — numele rusești, similar numelor din toate limbile slave, precum și celor aparținând altor grupuri de limbi indo-europene, în particular, limbile germanice și romanice, dispun de un diapazon larg de conotații expresiv-stilistice: conotația de alintare (*Iuročka*), conotația diminutivală (*Iurik*), conotația „familiară“ (*Iurka*), conotația de tachinare, enervare, iritare (*Iurišče*), conotația de desconsiderare, sfidare (*Iuraška*), conotația de umilire, înjosire (*Iuriška*), conotația „dispreț“ (*Iurčišče*), conotația „insultă“, „înjurie“ (*Iuracha*).

² Maria Andrei, *Antroponimia și conotația lingvistică*, Timișoara, Editura Mirton, 1998, p. 164.

La rândul lor, fiecare din aceste conotații conțin o gamă bogată de alte nuanțe conotative. Spre exemplu, numele cu conotații de alintare pot să exprime atitudinea de înduioșare (*Galjušen'ka*), gingășie (*Galinuška, Galinka*), dezmiardare familiară (*Galka, Manjaška*), dezmiardare artificială, dulceagă (*Galiunia, Maniunia*), dezmiardare cu nuanțe ironice (*Mašenčia*), respect, stimă cu nuanțe semigrosolane (*Tolian, Iuran*) etc.³.

Adeseori valorile expresive ale numelor de persoane rezultă din utilizarea lor cu diferite sufixe. Limba rusă dispune, în acest sens, de mijloace morfologice variate, concretizate în sisteme de sufixe cu valoare subiectiv-apreciativă și modele speciale pe baza cărora se creează forme neoficiale de denominație.

Referitor la sufixele derivaționale specifice numelor rusești, putem spune că nu există o echivalență totală sau o sinonimie absolută a lor. Aceiași sufix onomastic nu imprimă întotdeauna numelui format pe baza lui una și aceeași nuanță de alintare ori depreciativă. Valoarea semantică și stilistică a sufixelor se evidențiază cu claritate în funcție de un context verbal sau situațional ori pe fondul întregului sistem de antropoforme întrebuințate în diferite zone ale teritoriului etnic. Forme cu aceleași sufixe, în teritorii și contexte diferite, pot să exprime atitudini diverse ale vorbitorilor față de cel numit.

Sufixul *-uška*⁴ este un sufix expresiv. Ca element formativ, el imprimă numelui o atitudine pozitivă și spre deosebire de alte sufixe (vezi infra) nu este orientat înspre lumea copiilor. Pentru a evidenția acest fapt vom compara termenii de rudenie obținuți cu sufixul *-uška* cu formele derivate cu sufixele *-očka* și *-en'ka*:

<i>Matuška</i>	<i>mamen'ka</i>	<i>mamočka</i>	mămică
<i>Batjuška</i>	<i>papen'ka</i>	<i>papočka</i>	tătic
<i>Babuška</i>	<i>*baben'ka</i>		bunică
<i>Deduška</i>	<i>*deden'ka</i>		bunic
<i>Tjiotuška</i>	<i>tjioten'ka</i>		mătușică
	<i>djaden'ka</i>		unchi
<i>njanjuška</i>			doică
	<i>dočen'ka</i>		fiică

³ *Ibidem*, p.164-165.

⁴ *Грамматика русского языка*, Москва, АН СССР, 1960, p. 274; *Грамматика современного русского языка*, Москва, Наука, 1970, p. 135.

Observăm, pe de o parte, că derivatele cu sufixul *-uška*, se utilizează referitor la persoane adulte și vârstnice, în vreme ce rezultatele cu sufixele *-očka* și *-en'ka* nu pot fi folosite cu referire la aceste persoane (părinții părinților). Pe de altă parte, termenii de rudenie cu sufixul *-uška* se obțin de la cuvinte ce conțin componenta semantică „persoană adultă“ *mat'* „mamă“, *ded* „bunic“, în timp ce formele cu sufixele *-očka* și *-en'ka* provin de la cuvinte ce aparțin limbajului copiilor: *mama*, *papa* „tată“. Remarcăm că numele de persoane rusești cu sufixul *-uška* derivă, de obicei, de la tema numelor pline (forme pe care copilul mic, cu siguranță, nu le cunoaște): *Anna* > *Annuška*, *Avdotja* > *Avdotjuška*. Numele cu sufixele *-očka* și *-en'ka* provin de la forme hipocoristice, utilizate în mediul familial: *Lida* > *Lidočka*, *Katja* > *Katen'ka*, *Mitja* > *Miten'ka*⁵.

Semnificativ este și faptul că numele cu sufixul *-uška* sunt frecvente, mai ales, în vorbirea rurală, iar cele cu sufixul *-en'ka* aparțin limbajului literar, fiind rare în mediul rural⁶. Trebuie să spunem, de asemenea, că numele cu sufixul *-uška*, în egală măsură, se întrebuițează ca adresare atât persoanelor adulte (sau când se vorbește despre adulți), cât și ca adresare copiilor (sau când sunt amintiți copiii).

În studii anterioare⁷ am arătat că formele numelui cu sufixul *-en'ka* de tipul *Katen'ka*, *Miten'ka* sunt orientate înspre copii într-un grad mai mic, comparativ cu numele cu sufixul *-očka*. Cu toate acestea, tema lor moale *Kat'*, *Mit'* prin ea însăși, conține o raportare la comunicarea cu copiii mici, ceea ce rămâne valabil și pentru alte derivate ale acestora. Formele cu sufixul *-ik* de tipul *Marik* sau cele cu sufixul *-ok* de tipul *Igoriok*, *Ninok* nu se raportează direct la copii, în general, ci la cei mici, în special⁸. Comparativ cu aceste forme, numele cu sufixul *-uška* nu conțin nici raportarea la copii, în general, nici pe cea la cei mici, în special.

Trăsătura tipică a numelor cu sufixul *-uška* o constituie nu atât caracterul lor alintător, cât, mai ales, sentimentul de *milă* și *compasiune* față de semenii. De

⁵ Н. А. Петровский, *Словарь русских личных имен*, Москва, Русский язык, 1980, p. 237-384; А. В. Суперанская, *Словарь русских личных имен*, Москва, Эксмо, 2003.

⁶ В. В. Bratus, *The formation and expressive use of diminutives*, Cambridge: Cambridge University Press, 1969, p. 32; А. В. Сулова, А.В. Суперанская, *О русских именах*, Лениздат, Ленинград, 1978, p. 116.

⁷ Maria Andrei, *lucr. cit.*, p. 165-167, 209-222; idem, *Forme expresive ale numelor de persoane rusești*, în „Analele Universității din Timișoara“, XLI, Timișoara, TUT, 2003, p.11-17.

⁸ Idem, *Forme expresive ale numelor de persoane rusești cu sufixele -ik și -ok* în „Probleme de filologie slavă“, XII, 2004, p. 7.

exemplu, în romanul lui F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, o țărăncă folosește frecvent forma *Nikituška*, vorbind despre soțul ei decedat, pe care l-a iubit și pe care-l regretă din tot sufletul. Numele *Avdotjuška* îl întâlnim la scriitorul F. I. Gorenștein referitor la o batrână săracă, aflată în luptă cu greutățile vieții. În romanul lui L. N. Tolstoi, *Război și pace*, forma *Nikoluška*, folosită cu referire la un copil orfan, este opusă formei *Nikolen'ka*, un personaj bogat, adorat de familia sa (Rostov). În folclorul rusesc sufixul *-uška* (*-uško*) spre deosebire de sufixele *-očka* și *-en'ka* se combină adeseori cu cuvinte care denumesc noțiuni abstract existențiale ca, de exemplu, *gore* > *gorjuško* „amărăciune“, *smert'* > *smertuška* „moarte“, *rabota* > *rabotuška* „muncă“, *sila* > *siluška* „putere“, *volja* > *voljuška*, (înv.) „libertate“, „independență“, „eliberare“, *dolja* > *doljuška* „soartă“, „ursită“, *duma* > *dumuška* „cuget“, „gând“, „cugetare“ *zabota* > *zabotuška* „grijă“ etc. Prezența sufixului *-uška* (*-uško*) în cuvinte cu o semantică abstract existențială susține afirmația că expresivitatea conținută în sufixul *-uška* nu are nici o legătură cu limbajul copiilor ori cu comunicarea cu copiii, fiind orientată într-o altă direcție⁹. Ea reflectă o trăsătură esențială a filozofiei populare rusești că individul trebuie tratat cu *milă*, *smerenie* și *compasiune*. Cuvinte precum *zimuška* (*russkaja zima* „iarna rusească“), *voljuška* (*volja* „libertate“ — dorită, dar, de cele mai multe ori, nedobândită), *smertuška* (*smert'* „moarte“ — inevitabilă, dar acceptată fără frică), *nevestuška* (*nevesta* „logodnică“ — floarea, ruptă fără milă), *golovuška* (*golova* „cap“ îndeosebi, în momente de cumpănă, *bednaja moja golovuška* „vai, de capul meu“), *gorjuško* (*gore* „amărăciune“ — soarta-i amară, dar trebuie acceptată) *chlebuško* (*chleb* „pâine“ — adeseori lipsa de pe masă), *soseduško* (*sosedka* „vecină“ *žizn' tjažela* „viața-i grea“, să fim uniți, să ne ajutăm), *morjuško* (*more* „mare“ — spațiu misterios, unde omul este nevoit să rătăcească) etc. — toate au un conținut existențial și se corelează cu atitudinea moral-etică tradițională rusească, reflectată atât în viața cotidiană a omului simplu, cât și în arta rusă.

Având în vedere aceste considerente, credem că formula semantică a numelor de persoane cu sufixul *-uška* de tipul *Annuška*, *Avdotjuška*, *Nikituška* ar putea fi exprimată astfel: eu am față de tine sentimente *bune*, asemănătoare celor pe care le am față de persoanele ce se gândesc la diferite lucruri *rele*, ce li se pot întâmpla.

⁹ Анна Вежбицкая, *Язык. Культура. Познание*, Русские Словари, Москва. 1997, p. 68.

Numeroase cercetări au evidențiat faptul că există civilizații la care noțiunile de „milă“ și „compasiune“ sunt exprimate mai clar decât noțiunile de „iubire“, „simpatie“ sau „gingășie“. De exemplu, în limba ifaluk din Mikronezia¹⁰ și în limba tibetană există un cuvânt special pentru noțiunea de „compasiune“, dar nu există cuvânt, care să denumească sentimentul de „iubire“¹¹. În cultura rusă conținutul semantic al verbului *žalet* „a avea milă de cineva“, „a compătimi“ este deosebit de semnificativ. De exemplu, filozoful rus G. Fedotov scrie despre caracterul național rus: „Ne-am obișnuit să credem că rusul este un om bun... că știe să compătimizească. Compasiunea tipic rusească deosebește în mod esențial modelul creștin rus de normele morale occidentale“¹². Semnificativă este și observația cunoscutului filozof, teolog și poet rus V. S. Soloviov că țărăncile din Rusia (*русские бабы*) utilizează cuvântul *žalet* „a avea milă de cineva“, „a compătimi“ cu sensul *ljubit* „a iubi“. „Nimic din ceea ce este sfânt nu este doar ceva personal“, scrie V. S. Soloviov. Tot ce este sfânt presupune iubire față de aproapele tău ... iubirea față de aproapele tău este compasiune¹³. Nu întâmplător în filozofia etică a lui V. S. Soloviov cuvântul *žalost* „milă, compasiune, compătimitate“ ocupă un loc important. Ținând cont de aceste coordonate ale filozofiei tradițional etice rusești, prezența cuvântului „rău“ în formula semantică a numelor cu sufixul *-uška* ni se pare de prisos. Omiterea lui „eu am față de tine sentimente *bune*, asemănătoare celor pe care le am față de persoanele ce se gândesc la diferite lucruri (**rele*), ce pot să li se întâmple“ evidențiază mai bine legătura strânsă a formelor numelui cu sufixul *-uška* cu noțiuni existențiale, cu sentimente calde, bune, cerute nu atât de trăsăturile plăcute ale adresatului, cât, mai ales, de experiența de viață a vorbitorului. Se confirmă, aici, observația lui B. V. Bratus¹⁴ potrivit căreia numele în discuție conține alintare, atitudine bună, uneori, chiar glumeață. Cuvântul cheie, aici, este „bun“. Numele cu sufixul *-uška* (*-uško*) presupun o atitudine caldă față de oameni, bazată pe experiența de viață a vorbitorului, pe cunoașterea unor fapte ce se pot întâmpla individului pe parcursul vieții. Filozofia populară rusă pe care

¹⁰ Catherine Lutz, *Goals, events and understa: ding in ifaluk emotion theory*, în „Cultural models in language and thought“, Cambridge University Press, 1987, p. 68.

¹¹ Nancy Levine, *Perspectives on love:morality and affect in Nynba interpersonal relations*, în „Culture and morality“, New York Academic Press, 1981, p. 187.

¹² Г. А. Федотов, *Новый град: сборник статей* în Анна Вежбицкая, *Язык. Культура. Познание*, Русские Словари, Москва, 1997, p. 61; traducerea ne aparține.

¹³ V. S. Soloviov, *Îndreptățirea binelui. Filozofia morală*, București, Humanitas, 1994, p. 114.

¹⁴ B. V. Bratus, *lucr. cit.*, p. 32.

formele numelui cu sufixul *-uška* (*-uško*), cu siguranță, o implică, susține ideea că viața este concepută să-i compătimești pe cei din jur și să ai o atitudine *bună* față de ei.

ЭКСПРЕССИВНОСТЬ РУССКИХ ЛИЧНЫХ ИМЕН С СУФФИКСОМ *-uška*

Резюме

В работе рассматриваются уменьшительные формы русских личных имен с суффиксом *-uška* и показываются их экспрессивные оттенки.